

Кривенко Л.В.

Українська академія банківської справи, м. Суми

ІННОВАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК КЛЮЧОВИЙ ІМПЕРАТИВ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Обґрунтована необхідність дотримання основ інноваційної стратегії розвитку економіки. Розкриті функції держави в активізації інноваційно-інвестиційних процесів у країні. Розглянуті довгострокові детермінанти інноваційної активності. Висвітлені аспекти фінансування інноваційних і науково-технологічних проектів. Розглянуті варіанти стратегії розвитку інноваційної діяльності. Зазначені негативні та позитивні чинники, які супроводжують інноваційно-інвестиційну та науково-технологічну діяльність в Україні.

Функціонування світової економіки ХХІ століття супроводжується різноманітністю інноваційних процесів та їх безперервністю. Інновації стають рушійною силою управління регіонів, галузей і підприємств та виступають результатом не лише фундаментальних досліджень і прикладних розробок, а також і ефективного функціонування національної економіки в цілому. Накопичений у минулому надійний науково-технічний потенціал визначає сьогодні провідну роль держави в усіх сферах соціально-економічних відносин як на регіональному, так і загальнонаціональному рівнях.

Україні вдалося зберегти розгалужену мережу наукових організацій і потужний науковий потенціал. Так, у 1999 році наукові дослідження й розробки виконували 1506 наукових організацій. До їх числа входять 787 (52,3%) самостійних науково-дослідних організацій, 245 (16,5%) проектно-конструкторських і технологічних, 60 (4%) проектних та проектно-вишукувальних організацій, 160 (10,6%) вищих навчальних закладів, 93 (6,2%) науково-дослідних і проектно-конструкторських підприємств. У даному зв'язку необхідно зазначити, що організаційно наука України зосереджена в галузевому, академічному секторі 289 організацій, вузівському і заводському секторах, питома вага яких на початок 2000 року складала відповідно 64; 19,2; 10,6 і 6,2% загальної кількості підприємств [1].

Порівнюючи різновиди прогресу (зокрема, враховуючи науковий, технічний, економічний, соціальний та інноваційний), слід відзначити, що саме інноваційний за своєю соціально-економічною сутністю є найефективні-

шим. Це можна пояснити максимальним використанням власного інтелектуального багатства, внаслідок чого пріоритетність буде надаватися таким галузям, як наука, освіта і культура.

В умовах обмеженості оборотності капіталів для України доцільним є дотримання основ інноваційної стратегії розвитку економіки, яка враховуватиме світові досягнення та результати науково-технічного прогресу; власні інноваційні ідеї, проекти та розробки, а також передбачатиме використання національних економічних, трудових та інтелектуальних ресурсів відповідно до виникаючих потреб суспільства та дозволить реалізувати конкурентні переваги країни у розробці та впровадженні інноваційних продуктів і технологій на світовій арені. Інноваційний характер економіки мотивуватиме становлення новітнього технологічного укладу, диверсифікацію інноваційної інфраструктури, підготовку кадрів для науково-технічної діяльності, а також залучення результатів інноваційної діяльності у народне господарство.

Постулати інноваційної стратегії передбачають формування ключових завдань і проведення відповідної загальнодержавної політики, спрямованої на підтримку інноваційно-інвестиційних процесів за допомогою податкових, бюджетних, монетарних інструментів та інституційних важелів регулювання економіки з метою реалізації стратегічних цілей. Зрозуміло, що провідну роль в імplementації стратегії має відігравати держава, яка буде створювати організаційні, правові та фінансові передумови для розвитку інноваційних ідей і проектів [2].

Провідна роль держави в активізації інноваційно-інвестиційних і науково-технічних процесів у країні повинна проявлятися у таких функціях:

- законотворчому забезпеченні інноваційної діяльності;
- розробці довгострокової селективної науково-технічної і інноваційної політики, спрямованої на реалізацію стратегії науково-технологічного прориву;
- формуванні стратегічних прогнозів щодо соціально-економічного розвитку держави з урахуванням світових тенденцій;
- стимулюванні науково-технічної та інноваційної діяльності шляхом надання відповідних пільг, субсидій, субвенцій і грантів у процесі реалізації цільових науково-технічних та інноваційних програм;
- підтримці інвесторів, які вкладають кошти у наукомісткі високотехнологічні виробництва через субсидіювання частини відсоткових ставок з кредитів комерційних банків.

Національна інноваційна стратегія має реалізовуватися на підставі аналізу поточного стану інноваційної діяльності в країні, комплексного підходу до вирішення пріоритетних завдань державної інноваційної і науково-технічної політики. Разом і цим не можна забувати, що в імplementації стратегічного інноваційно-технологічного плану особлива роль повинна відводитися закладам науки та освіти, різноманітним інноваційним структурам, а також активній інформаційній підтримці інноваційних процесів. Сьогодні перед вузівською наукою стоїть завдання – максимально зберегти науковий потенціал та створити нові форми організації, які відповідатимуть сучасним вимогам ринкових відносин. Реалізація інноваційно-інформаційних і науково-технологічних пріоритетів інноваційної стратегії сприятиме утвердженню в Україні нової динаміки та якості економічного розвитку.

Стрижнем стратегії науково-технологічного прориву є комбінація складових:

- концентрації ресурсів на реалізації пріоритетів науково-технічної політики, які забезпечують поширення п'ятого технологічного укладу, що характеризується комп'ютерною революцією, формуванням глобальних науко-

во-дослідницьких мереж, швидким поширенням інтернет-технологій;

- надання інноваційного характеру інвестиціям і поступова модернізація на цій основі вітчизняних основних фондів.

Критеріями для визначення пріоритетів науково-технологічного прориву виступають:

- соціально-економічна ефективність;
- технологічна значущість для національної економіки;
- наявність фундаментальних досліджень і можливостей для їх реалізації у сучасних умовах;
- дифузія нововведення на світовому рівні.

Формування нової парадигми науково-технологічного розвитку світової економіки відбувається під впливом процесів посилення соціально-економічної спрямованості новітніх технологій.

Інноваційна стратегія економічного розвитку держави передбачає розробку моделей, планів, програм проведення досліджень інноваційної діяльності та з'ясування таких моментів:

по-перше, забезпечення соціально-економічного розвитку країни з урахуванням раціонального використання її потенціалу;

по-друге, визначення співвідношення інвестиційної підтримки між базовими та перспективними галузями економіки та ступеню централізації ресурсів для розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності;

по-третє, використання інноваційних розрахунків, що передбачають побудову та оцінку моделей у процесі розробки та реалізації інноваційних рішень.

Інноваційна модель формується під впливом багатьох факторів, які являються довгостроковими детермінантами спрямованості та швидкості еволюції інноваційної активності.

До таких факторів слід віднести такі:

- розміри країни;
- наявність природних ресурсів;
- географічне положення та клімат;
- історичні особливості розвитку тощо.

Основи інноваційної моделі економічного розвитку держави мають спочатку реалізовуватися в тих галузях народного господарства, де найсприятливіші умови та найбільша готовність до сприйняття та освоєння інновацій-

ного алгоритму розвитку та інтеграції у світове співтовариство, що забезпечить можливість поступового переведення господарства на інноваційні механізми розвитку, перетворити науково-технічний потенціал у ефективний ресурс і забезпечити належні умови для розвитку інноваційної інфраструктури. Разом з тим необхідно зазначити, що якщо при впровадженні моделі на початковій стадії дозволяється вибирати певні привабливі галузі економіки, то питання відбору конкретних регіонів є проблематичним і дискусійним.

На практиці експерименти з встановлення пільгових режимів функціонування для окремих територій вже проводяться, та ефект від їх впровадження оцінюється по-різному. Одна група економістів-регіоналістів вважає, що слід і далі продовжувати такі експерименти, тому що останні мають особливе значення для розвитку регіонів у контексті загальноекономічного розвитку держави. Також існує точка зору, згідно з якою вищезгадані експерименти є неефективними, що пов'язано з соціально-економічним розвитком лише окремих територій, а не всієї держави.

Теорією пропонується кілька стратегій розвитку інноваційної діяльності. Так, стратегія "нарощування" базується на використанні власного науково-технічного та виробничо-технологічного потенціалу. Наступна – стратегія "запозичення", яка полягає у освоєнні випуску наукомісткої продукції інших країн шляхом використання внутрішнього потенціалу. Стратегія "перенесення" передбачає використання прямих іноземних інвестицій і закордонного науково-технологічного потенціалу.

Таким чином, кожна наступна стратегія виражає все менший рівень залежності від власних фінансових, науково-технічних і інтелектуальних ресурсів і все більше розраховує на зовнішній досвід і втручання.

Однією з головних умов стійкого економічного розвитку країни є фінансування науково-технічного прогресу та інноваційних процесів. Саме створення й успішне застосування різноманітних нововведень дозволяє істотно змінити обсяги та якість виробництва і споживання, різко підвищити продуктивність праці, знизити

сукупні витрати на виробництво, випускати конкурентоспроможну продукцію.

Існує думка, що чим активніша державна політика у сфері науки, тим менший вплив ціни і якості наукової продукції на попит. Державне фінансування призводить до того, що замовник науково-дослідницьких і прикладних розробок відокремлюється від інвестора, а науково-технічна політика – від інвестиційної.

Досвід розвинених країн свідчить, що специфічні відмінності реалізації інновацій від здійснення науково-технічної діяльності полягають у ресурсах, пріоритетних напрямках, способах їх упровадження на практиці і термінах проведення. Основні труднощі, які виникають у процесі здійснення інноваційної діяльності пов'язані з обмеженістю власних коштів у вітчизняних підприємств і проблематичністю отримання фінансових ресурсів із зовнішніх джерел.

Для здійснення інноваційної діяльності необхідно розраховувати на такі фінансові ресурси:

- частину виручки від реалізації,
- внутрішні інвестиції з прибутку та коштів підприємств,
- емісію цінних паперів,
- кошти від прискореної амортизації,
- кредити комерційних банків,
- іпотечне кредитування,
- заощадження населення,
- кошти з позабюджетних фондів,
- вітчизняні та іноземні інвестиції,
- субсидії державних і регіональних програм розвитку.

Слід відзначити, що сучасні умови характеризуються практичною відсутністю організаційно-економічних механізмів інвестування масштабних технологічних змін. Існуючий порядок фінансування державних науково-технічних програм, як правило, не забезпечує досягнення заданих кінцевих результатів. Протягом останнього часу питома вага фінансування державних науково-технічних програм у структурі бюджетного фінансування науки складає лише 6–7%, що свідчить про декларативний характер ресурсного забезпе-

чення сучасної державної науково-технологічної стратегії [3].

Кошти для реалізації цільових програм повинні виділятися з урахуванням таких моментів:

- значущості проекту для вітчизняної економіки;
- термінів реалізації проекту;
- цін і обсягів інноваційної продукції;
- фінансового стану підприємства, яке проводить інноваційну діяльність.

Як показує світова практика, близько 70% інновацій створюється в малих і середніх підприємствах. Тому, що стосується короткотермінової діяльності, необхідно активно розвивати венчурну форму фінансування інноваційних проектів, що дасть можливість вибору найефективніших проектів для технологічного прориву.

У сучасних економічних умовах, які супроводжуються різноманітними ризиками та невизначеністю, підприємства повинні створювати не тільки страхові резерви, а також планувати та формувати резерви розвитку, кошти яких спрямовуватимуться в інноваційну діяльність з метою диверсифікації виробництва, збільшення асортименту продукції, розширення діяльності, реалізації науково-технічних програм тощо.

Сьогодні спостерігаються кардинальні зміни в інноваційно-інвестиційній діяльності, які характеризуються комбінацією промислових нововведень з інноваціями в інформаційній, науково-технічній і сфері послуг. Це є доброю передумовою для створення нових інноваційних структур. У даному контексті необхідно також згадати й негативні чинники, які стримують розвиток реального і фінансового секторів економіки України. До них слід віднести такі:

- непривабливість діяльності офіційного фінансового сектора, порівняно з неформальним фінансовим посередництвом;
- неефективність фіскальної і регуляторної політики;
- обмеженість ресурсної бази; відсутність професійної культури поведінки деяких працівників;
- низьку активність та недостатню глибину фінансових ринків;

- відсутність дієвої інфраструктури кредитного ринку (іпотека, факторинг);
- нерозвиненість механізмів фінансування (лізинг і форми прямого інвестування).

Тому інституційні важелі регулювання інноваційної діяльності в Україні повинні бути спрямовані, перш за все, на розвиток інноваційної інфраструктури та високотехнологічних виробництв у галузях народногосподарського комплексу за рахунок створення державних центрів науки та високих технологій на основі великих наукових організацій, які займають провідне місце у відповідних галузях науки та освіти.

Зважаючи на світового досвіду, при розробці та впровадженні інноваційної моделі розвитку економіки доцільно розраховувати на допомогу транснаціональних корпорацій і міжнародних фінансово-кредитних установ; необхідно активізувати діяльність спільних підприємств, фінансово-промислових груп, науково-технологічних парків, технополісів, бізнес-інкубаторів, венчурних підприємств на території держави. Тільки великі об'єднання транснаціонального типу можуть освоїти найновітніші науково-технічні напрямки та знайти відповідні ніші на високотехнологічних ринках.

Одним із можливих шляхів поліпшення інноваційно-інвестиційного клімату в країні, удосконалення функціонування фінансового ринку, стимулювання роботи реального сектора економіки є інтеграція виробничого та фінансового капіталів у вигляді створення фінансово-промислових груп, функціонування яких у вітчизняних умовах буде найбільш ефективним і сприятливим.

На сьогоднішній день багато українських комерційних банків входять до складу фінансово-промислових об'єднань. Це такі банки, як Укрсоцбанк, Приватбанк, Правекс-банк, "Аркада", "Гарант" та інші. У цьому зв'язку хотілося б нагадати, що існує думка, згідно з якою участь банків у фінансово-промислових групах може реалізовуватися у таких напрямках: по-перше, коли комерційні банки виконують операції, починаючи із самих простих (розрахункових) і закінчуючи кредитним обслуговуванням членів групи та розміщенням акцій на

фондовому ринку; по-друге, коли виникає можливість здійснення банками лише посередницьких функцій у фінансових потоках між учасниками об'єднання та їх клієнтами; по-третє, коли банки виконують лише розрахункові функції.

Отже, у першому випадку комерційні банки виступають реальними учасниками групи, що розкривається у виконанні ними всього спектру функцій, притаманних такого роду інститутам. У другому випадку вплив банків на функціонування фінансово-промислової групи значно менший, ніж у першому випадку. У цьому випадку банки не роблять значних вкладень у виробництво: вони, як правило, надають короткострокові кредити і здійснюють посередницькі та розрахункові операції. В останньому випадку участь банків у функціонуванні об'єднання мінімальна. Вона зводиться лише до розрахункового обслуговування членів групи і носить номінальний характер. Такі варіанти пропонуються теорією, а щодо стосується практики, то необхідно зазначити, що більшість українських комерційних банків є просто розрахунковими центрами певних промислових структур, і діяльність таких фінансово-кредитних інститутів слід розглядати крізь призму стратегії розвитку відповідної фінансово-промислової групи.

Для створення цілісної концепції становлення і розвитку інноваційних центрів необхідно досліджувати питання стратегічного менеджменту їхньої діяльності:

- формулювання місії бізнесу із зазначенням цільового ринку бізнесу, запитів споживачів, використовуваних технологій;
- постановки конкретних цілей;
- визначення стратегії і тактики досягнення поставлених завдань.

На жаль, сьогодні ще не створено діючий організаційно-функціональний механізм забезпечення реалізації пріоритетів науково-

технічного та інноваційного розвитку, що потребує розробку та впровадження чіткої законодавчої бази, а також координацію дій усіх учасників інноваційної діяльності. Інноваційна стратегія повинна передбачати вдосконалення економіко-правової бази, реалізацію заходів щодо поліпшення методичної, організаційної, інформаційної та інших складових інноваційної діяльності, вибір раціональних стратегій і загальнонаціональних пріоритетів розвитку інновацій, а також створення цілісної інноваційної системи, що забезпечуватиме ефективну взаємодію державних органів управління всіх рівнів, підприємств науково-технічної сфери, державного та підприємницького секторів економіки з метою використання досягнень науки та технологій. Незважаючи на негативи, доцільно пригадати наявні позитивні зрушення у бік розв'язання проблем науково-технічного та інноваційного розвитку в країні. Це прийняття законів України "Про інвестиційну діяльність", "Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності", "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків", "Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності" та відповідних нормативних актів.

На наш погляд, ефективне функціонування різноманітних інноваційних структур, застосування вдосконалених інструментів фінансування, форм, стимулів і взаємовідносин між суб'єктами господарювання, наявність адекватної інформації про світові науково-технічні досягнення та ефективне її використання в інтересах вітчизняного товаровиробника сприятимуть реалізації інноваційної стратегії та призведуть до формування високоефективної структури управління у контексті підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Література

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. . – К.: Держкомстат України, 2000. – 317 с.
2. Послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий кур'єр. – 2002. – №100. – С. 5–12.
3. Данько М.С. Перспективи інноваційного розвитку економіки України // Економіка і прогнозування. – 2001. – №1. – С. 92–99.